

136783

До біографії і писань Івана з Вишні.

Подав *Др. Василь Щурат.*

I. Родове прізвище Івана з Вишні.

Популярний полеміст з доби берестейської унії під своїми посланнями підписував ся ріжно: Іоанъ мних з Вишнѣ, Іоанъ інок з Вишнѣ, Іоанъ русинъ Вышенскій, Странник реченний Вышенскій. Неоднаково називали його й сучасники. В луцькім „Совѣтованіи о благочестіи“ з 1621 р. говорить ся про Іоанна порекломъ вишенского, а в „Житіи и жизни преп. Отца нашего Іова, основателя Скиту Манявского“ написанім через Ігнатія з Любарова виступає все Іоанъ Вышенскій, подібно як і в переписчика „Позорища мысленного“ що мав перед собою автограф.

Чи Іван Вишенський є іменем і родовим прізвищем писателя, чи воно значить тільки, що Іван з Вишні?

Д-р Іван Франко не міг вповні рішити ся, відповідаючи на поставлене питання, хоч скланив ся сильно до того, щоб у слові Вишенський бачити означенне родового походження т. є. прізвище [Іван Вишенський і его твори, Львів 1895, ст. 418—419, але і 321]. Сильно спротивив ся тому проф. А. Кримський [Кіевская Старина, т. L, 1895, ст. 218—221]. Між іншими замітками його найважнійший був би той, що д-р Франко сконструував свій погляд тенденційно — для можливости зближення Івана з Вишні до Pana Wiszeńskiego, згаданого в *Αντίρροισ* (1600 р.) повірника кн. Острожського. Вважаючи зближення тих двох осіб безосновною гіпотезою проф. Кримський вказав на безосновність її навіть з етимологічного боку

[Вышенский — Wiszeński], з чим я вже згодити ся не можу, бо як з нашої Вышнѣ повстала польська Wisznia, так і з Вышенского могло вийти в польськѣм Wiszeński — дорогою людвої етимології.

Не вдаючи ся в рішення квестії, чи Іван з Вишні приходив ся свояком панови Вишенському з Острога, я підчеркую на разі те, що слово Вишенський могло бути прізвищем. Чи було воно прізвищем також Івана з Вишні?

В архиві свято-онуфрейського монастиря у Львові є помяник добромильського монастиря — старий помяник, що на 407 картках величини звич. аркуша містить „уписи“ [майже всі півустановом], а на останних 11 поазбучний виказ місцевостий [з особами], з яких в помяник подано „уписи“. Хоч той помяник був уживаний і в XVIII в., більшина „уписів“ походить в середини XVII в., деякі навіть і з самого початку XVII в., як, приміром, „упис“ Яна Щенсного з Фульштина Гербурта з 1614 р., переписаний мабуть із еще давнішого помяника [ст. 131]. На спорудженне помяника в середині XVII в. вказує киноварна записка [ст. 10], якою після вписання звичайних поминальних молитов розпочато „уписи“ :

„Ро Бо ЯХЗЄ мѣа мѣта дна кѣ сѣ ѣписъ за дѣржавы Єгѣ Мѣти вако. Королѣ Івана Казиміра ѣ Превѣщеннаго Архїєппа всѣа Рѣссїи Метрополиты Янтѣнѣа Бинницкаго ѣ дѣржавнаго Єгѣ Мѣти Паѣа Ялврихта Краснѣйскаго ѣ Стѣросты Пѣлѣтскаго ѣ Коєкѣды Мазовѣцкаго, на тѣй чѣсѣ дѣржавци вѣдѣсчого, втѣйже чѣ ѣвнѣа сѣ свѣѣзы променїстѣи на ѣвсѣи, прѣ рѣжѣвѣо промене на всхѣ слѣнца, през кѣлка чѣсѣ, ѣ потѣ ѣ паѣцѣ Гнѣи, ѣ полѣноци на полѣдне, прѣ днѣмѣ. Бѣгѣ вѣкѣ, дѣа чоѣвѣ, мѣ же не мѣжѣ вѣдѣати, грѣхѣ рѣди нашѣ, сѣ знамѣнїе творѣтѣ, ѣліко хѣцѣтѣ“.

Що-йно півнійше на дві чисті сторони [8—9 між початковими поминальними молитвами і наведеною запискою з 1665 р.] поміщено „уписи“ еп. Арсенія Желиборського (без дати), еп. Георгія Гошовського з 1670 р. і „дѣакѣна Васїана на тенѣ чѣ зѣтаючѣго вѣкѣвѣ 8 прѣтѣа Бѣи Оуспѣнѣа нарѣчѣннаго Лѣкѣдѣвнѣа“ з 1681 р. Розпочаті в 1665 р. „уписи“ наступають по собі в хронологічній порядку, який місцями мішають хіба відписи з давнішого помяника або півнійші доповнення. З 1665—1689 походить ряд інтересних для нас „уписів“ з Вишні. Подаю їх, зазначаючи при кождім сторону помяника, та додаючи від себе дрібні замітки :

Ст. 14. Єй оґпи́ Мо́на́ха Дави́да з Бѣшнѣ. Між помянутими читаєть ся „ѣреѣ Васи́ліѣ“ і пізнійше вже дописаного самого подавця „упису“ монаха Давида.

Ст. 20. Є́те поминані́ѣ Мо́на́ха Васи́ліѣ з Бѣшнѣ. Між помянутими читаєть ся 5 єреїв: Ле́внтіѣ, Васи́ліѣ, Петра, А́нїси́ма, І́ѣкова; 2 єромонахїв: Ке́ниамї́на, Васи́ліѣ; 2 монахїв: Васи́ліѣ, А́нѣтасїѣ.

Ст. 23. Єй оґписѣ Мо́на́ха Геде́ѡна з Бѣшнѣ Лелетовича. Між помянутими читаєть ся 2 монахїв: Геде́ѡна, І́ѡсифа; єреѣ І́ѡна.

Ст. 32. Єй оґпи́ ієроді́ѣкона І́ѡва Шпырки з Бѣшнѣ. Між помянутими читаєть ся: ієродїякона І́ѡва; 2 монахїв: Ке́ниамї́на, Паї́сїѣ.

Ст. 100. Є́ей оґпи́ сї́но ієреѣ Ге́ѡргїѣ прѣзвїте́ра Бѣше́ского ѡ́ пѣ́ Θέѡсїѣ. Між помянутими читаєть ся 2 єреїв: Ге́ѡргїѣ, Васи́ліѣ. На тїй самїй сторонї поманика в поминанїї сѣвященноієреѣ Димїтріѣ, намїсника катедрального переми́ського, вазначено додатково рік 1670¹⁾.

Ст. 185. Помани́ѣ Васи́ліѣ Бѣше́ского з Бѣшнѣ. Між помянутими читаєть ся: І́ѡана Мнѣ́, Геде́ѡна єрѣ́ѣѣ. Вписане тим самим почерком на попередній картці поминанїє добромїльських мїщан датоване 1669 р.

Ст. 199. Є́ей оґписѣ Пї́ѣ Ге́меѡ́на Гвзелѣ́ з Бѣшнѣ. Між помянутими читаєть ся 3 єреїв: Петра́, І́ѡана, Васи́ліѣ.

Ст. 202. Є́те поминані́ѣ Гаврї́елеѣво Ке́ркогрїзо́во з Бѣшнѣ.

Ст. 202. Є́ей оґписѣ А́ндрїѣ́ Роспа́ка з Бѣшнѣ. Між иншими помянуто 3 єреїв: Васи́ліѣ, Онїси́ма, І́ѣкова.

Ст. 206. Є́ей оґписѣ Пї́ѣ Θέѡдора́ Малѣ́ра Бѣше́ского.

Ст. 207. Є́ей оґписѣ Пї́ѣ Ма́рїѣ Цвї́ткови́ ѡ́з Бѣшнѣ.

Ст. 216. Є́ей оґпи́ Пї́ѣѣ Ма́рїѣ́вѣ Квзѣ́мачѣ́ки з Бѣшнѣ. Між иншими помянуто ієреѣ І́ѡанна.

Ст. 218. Є́ей оґпи́ Пї́ѣ Ма́рїѣ́ Дзѣ́ґгалѣ́ з Бѣшнѣ. На тїй самїй сторонї читаєть ся: поминані́ѣ Пї́ѣ Ма́рїѣ́ Мнѣ́ѣ

¹⁾ На ст. 221 дописано додатково: 3 кѣшнѣ́ поменї́ѣ. цѣ́ закїто́ в До́бромї́лю.

Єлїбзкн зє Лвока ѿ Барвары жєннї єго ѿ чѣ ѿхъ Сте-
фанѣ, Єбѣтн счѣ. Помѣнн Гдїи дїѣ ѿсовшнхъ рѣкѣ
своиѣ: Мнхїлѣ, Баркарѣ, Єромонахѣ Єлмоєлѣ,
Єромонахѣ Карлаѣлѣ, Ісаяю, Інокїню Єлєнсѣ, Івана,
Лєксѣ, Єємїѡна, Тєѡрѣ, Ілїю, Євстафїѣ, Грїгорїѣ,
Ієкатерїнсѣ.

Ст. 234. Єнє помннѣнїє Єкквн Пєскачнхн з кншнѣ.

А тепєр мої спостєрєжєннѣ.

Кожда особа, яка подала свїй „упис“ в помяник, як-не-
будь була-б вона названа — чи по іменн, чи по іменн і прїз-
внщн, чи по іменн і по фѣху — все означуєть сѣ ѿ по мїсце-
вому походженню. Мїсцевє походженнє означуєть сѣ двояко:
прїменннково (з Вншнї) або прїкметннково (вншенський). Там,
де прїкметннк є означєннєм мїсцевого походженнѣ, не озна-
чуєть сѣ ѿго вжє прїменннково, немѣ вжє додатку „з Вншнї“. Єрєй Георгїй прєсвнтер Вншенський — значнть тїлькѣ, що з Вншнї,
Теодор малѣр Вншенський — таксамѣ. Прїменннкове озна-
ченнє мїсцевого походженнѣ (з Вншнї) мусїло-б бутн доданє,
колн-б прїкметннк Вншенський був прїзвнщєм. Прнмїрн дає
тѣм сам помяннк. В нїм фїгурують: монах Васнѣн Стрїльбнць-
кнй зї Стрїлбнч (ст. 32), славетннй пан Мнколаѣ Катннський
з Катнн (ст. 126), пан Васнлїѣ Гннлїѣський з Гннлої (ст.
120), пан Андрєѣ Тнховський з Тнхої (ст. 114), панї Анна
Тєрлєцька з Тєрла (ст. 111), Якїв Нєгрєбєцькнй з Нєгрєбкн
(ст. 286) і т. п. Сє не плєоназмн, як немѣ плєоназму
ї в Шєптнцькнм з Шєптнч, що в помяннку можє внсту-
пнтн такжє як пан Сємєон Шєптнцькнй з Монастнрка (ст. 130),
колн прїзвнщє стратнть спїльнїсть з мїсцем походженнѣ. В такїм
освїтлєнню фѣктїв і названнѣ в помяннку Васнлїѣ Вншен-
ський з Вншнї прєдставнть сѣ особѣю названѣю
по іменн, по прїзвнщн і по мїсцевому походженню.
А немѣ потвєрдженнєм того є спнє осїб з Вншнї в помян-
ннковїм поазбучнїм виказї мїсцевостнѣ. Там, на сторонї 412,
чнтѣть сѣ:

Вншнѣ.

Ієрєѣ Грїгорїѣ ѿє¹)

Васнлїѣ Вншенского ѿз

¹) Грїгорїѣ подано хнбно замїсть Георгїѣ. Церковнї чнсла — старє
означєннє папїн.

Семіона Гвзела рд
 Гакрїлла Беркогрїза рє
 Андреа Роспака рє
 Марїн Цєкковон рї
 Матдєвон Кєзмачки рдс
 Матдєа Зєнгала рдс
 Іоанна закїтого в Добромилю рсі
 Євкы Пєкачїхї ркє
 Малаєра Теодора їс

Тому що в тім реєстрі осіб походження їх означено вже з гори словом Вишня, не означаєть ся його при кожній особі з окрема ані приіменниково (з Вишні), ані прикметниково (Вишенський). Кожний повинен знати вже, що єрей Георгій — прєсвітер вишенський, а Семеон Гувель — теж з Вишні, а Теодор маляр — также вишенський. Відки-ж би тут вїмок лиш для Василя Вишенського? Бо хїба Вишенським він і звав ся. А скоро так, то і наш Іван з Вишні, підписуючись Вишенським підписував ся своїм родовим прїзвищем. Коли-ж він не все так підписував ся, то причина тому хїба та сама, що і в уживанню псевдонїмів Христофор, Теодул. Заміт, що Іван з Вишні підписував ся „реченный Вишенский“ а сучасники говорили про „Іоанна порекломъ Вишенского“ тут ні при чїм. І про дякона львівської успєнської церкви Василя говорить ся в 1681 р. як про „нареченнаго Лебедовича“, хоч Лебедович є родовим прїзвищем без сумніву. Врешті галицьких монахів з прїзвищем Вишенський виказують і рукописні катальоги Василян з XVIII в., приміром Овруцький з р. 1761 що зберігаєть ся в архіві євято-онуфрейським у Львові. Стрічаєть ся їх і в хронологїчних виказах померших Василян, приміром в Улашковецьким, або в Сокулецьким з 1770 р., де під р. 1752 і 1754 значить ся між покійними монахами Лаврова: Fr. Witus Wiszenski, що номер на квестї (Рукописи в архіві євято-онуфр. монаст. у Львові).

Доказувати, що Іван Вишенський підписуючись Іоанном мнихом з Вишні, вказував на Судову Вишню, як на місце свого походження, було-б зайвим після наведення подібних підписів з добромильського поманїка. На ідентичність тої Вишні з Судовою Вишнею (під Добромилем) вказує й поманїк Щеплотеського монастиря, переписаний 1754 р., де знаходимо також уписи з Вишні: інокїнь Магдалини Вишенської і Минодори Іадомської,

Теодора Завалкевича, Анастасії Кузмячки, Павла Поповича, Антонія Романовича, Пелагії Степанечки, Теодора маляря, Заверушакового, ерея Теодора Малника, Стефана Вуйціка, Луки Макарева, Василя маляря. Як деякі з тих осіб знані нам вже з вишенських уписів добромильського помяника, так Щеплотський помяник, зазначаючи з боку при кожній з тих осіб єї походження „з Вишні“, в індексі називає ту Вишню — „Вишнею Сондовою“ (Рукопись в архіві сьвято-онуфр. монастиря у Львові).

Щоб для прояснення поставленої kwestії зробити все, що на разі можливе було зробити, я дня 20 лютого с. р. вибрав ся до Судової Вишні. Звернув ся там передовсім до архіва гр. кат. парохії, а потім і до архіва маїстрату. Як парох о. Кондрацький, так і ц. к. правит. комісар д. Вайсброд дозволили мені ласкаво переглянути все збережене доси добро. В парохияльнім архіві звязок з XVII в. має лиш книга історії деревляної церкви св. Трійці, яку в сїм році мають заступити новою, і метрика другої, сьвято-спаскої церкви, що починаєть ся роком 1683. В маїстратськїм архіві є лиш ряд королївських привилеїв, почавши від XIV в. і книга з контрактами купна і продажі від 1747 р. Все те для біографії Івана з Вишні — не дає нічого. На основі сьвято-спаскої метрики можна хіба лиш се одно ствердити, що згадані в добромильськїм помянику фамілії з Вишні жили там справді в тім часі, на який вказуєть ся і в помянику. З тих фамілій нині — як поінформовано мене в маїстраті — остала тільки фамілія Дзінгалів, та й ся між латинниками. Фамілії Вишенських нині в Судовій Вишні нема, хоч є вона в близькій околиці, приміром, в Яворові.

Стрічання то ерея то монаха Іоанна між покійниками в уписах Василя Вишенського, монаха Гedeона, пана Семеона Гузеля і п. Матієвої Кузмячки насуває нам гадку, чи не буде той ерей чи монах Іоанн ідентичний з писателем Іваном з Вишні Вишенським. На фамілійну близькість Івана Вишенського до Василя Вишенського вказувало-б уже прізвище. На спорідненне його з монахом Гedeоном, з паном Семеоном Гузелем, з панєю Матієвою Кузмячкою нема вказівок. Бо хочби і вписаний в їх „уписи“ Іван був нашим Іваном Вишенським, то дальших висновків з того не можна-б робити. В помяники не вписуєть ся самих крєвних. Міщани як і селяни вписують туди найчастійше і своїх парохів чи взагалі поважані духовні особи. Монах Ге-

деон міг був Івана Вишенського вписати в свій „упис“ як свого-ж краяна-монаха.

На закінченні годі мені не звернути уваги на факт, який з вишенських „уписів“ до добромильського помяника кидаєть ся в очи — на велику численність священників і монахів з Вишні. Священників у Вишні ще і в другій половині XVII в. і в XVIII в. було все по кількох при двох церквах — свято-троїцькій і свято-спаскій. А монахи найімовірніше вже в XVI в. мали там свою обитель. Факти немаловажні. Кидають ярке світло на сферу, з якої вийшов наш знаменитий полеміст, виносячи з неї не лиш своє образование, але й той наклін до чернечого житя, що, хоч може і пізнійше, всеж проявив ся в нього сильно і завів аж на Афон. І може й не Іван був першим афонітом з Вишні. Останнім не був на певно. В архіві василіянського свято-онуфрейського монастиря у Львові зберігають ся рукописні „Dzieje Monasteru Ławrowskiego Z. S. B. W. do R. 1784“, списані на порученє монастирської власти з 1761 р. В ряді давніших заслужених монахів записано тут і о. Макария, що помер 1681 р., так:

„P. Macarius Swiatohorec rodem z Sadowey Wiszni. Ten wyprosil drzewo Krzyza S. u Konstantego hospodara wołskiego, wojewody uhrowlachiyskiego y caley Podniestrzyzny Iednowladzcy y inne rzeczy do monasteru tuteyszego wyiednal“.

II. Писання Івана з Вишні в підгорецькім рукописнім збірнику.

Перший опис підгорецького рукописного збірника, в яким зберегла ся й часть писань Івана з Вишні, оголосив д-р І. Франко (Мирон) в „Кіев. Старинѣ“ т. XXV, з 1849 р., в статі про Івана Вишенського і в прилозі до неї¹⁾. Дещо добавлено нимже в студії „Іван Вишенський і его твори“ (Львів, 1895). Перестудіювавши підгорецький рукописний збірник як найточнійше в цілости, я вважаю потрібним подати деякі справки і доповнення.

Передовсім зазначити треба, що нині не львівський ставропігійський Інститут є властителем названого збірника, як інфор-

¹⁾ В прилозі опублікував д-р Франко чотири вступні статейки до збірника писань Вишенського і його „Обличеніє діавола“. Крім того потім в „Кіев. Старинѣ“ оголосив фрагмент „Банкета духовного“, що теж зберіг ся разом з писаннями Вишенського в рукописнім підгорецькім збірнику.

мував 1895 р. д-р Франко, а львівський свято-онуфреївський, що в імені підгорецького монастиря постарався о відзисканні василиянської власности.

В архіві львівського свято-онуфреївського монастиря зберігається нині й пошукована колись д-ром Франком рукопись підгорецького монастиря з життєм Іова Княгиницького, написаним Ігнатієм з Люборова, а опублікованим о. А. Петрушевичем в „Зори Гал. яко альбумъ“ 1860 р.

До поданого д-ром Франком опису тих писань, які разом з писаннями Івана з Вишні знайшлися в однім збірнику зроблю деякі замітки: у вкладній записці Партенія Ломиковського, вписаній на перших картках Могилної „Книги души“ (печ. в Києві 1623 р.) читається рік не 1795 а 1695; час надрукування в Угорцях „Собранія въ кратце словесъ отъ божественнаго писанія“ означений не роком 1699, а 1618 і не є те „Собраніє въ кратце“ списком катехизму еп. Шептицького, але копією книжки, що єї „выдруковано коштом и накладомъ благочестиваго Его Милости Пана Александра Шептицкаго з Шептич, працею и старанемъ Іером. Павла Домжива Лютковича, Іеродіакона Силвестра“ (Каратаевъ Nr. 243).

Кількох спростовань вимагає і те, що подано д-ром Франком про рукопись з писаннями Івана з Вишні, вшити в збірник. Заголовок до неї дописано не на обороті останньої картки „Книги души“, бо не вона попережає в збірнику писання Івана з Вишні; дописано його на обороті картки, що остала порожньою після недокінченого „Исаака Сиріанина о храненіи и о блюденіи еже о слабыхъ и лѣнливыхъ“. Занимають писання Івана з Вишні не 75 але 109 карток, з чого 72 записано півуставом, а решту — послание до епископів — скорописю XVII в. Припускаючи, що писання Івана з Вишні оправлено разом з иншими рукописями аж після 1731 р., д-р Франко опирався на реєстрах книг підгорецького монастиря. Як в першій реєстрі з 1699 р. так і в останній з 1731 р. побіч Могилної „Книжки нарицаемой злото іи октаво а на конці друк“ фігурує й „Книжка писанная іи октаво о исправленіи церковномъ и обличеніи діавола“. Се правда. Та чи на основі того не можна таксамо припускати, що підгорецький монастир посідав писання Івана з Вишні рівночасно в двох рукописах — в одній оправленій разом з „Книжкою нарицаемою злото“ і в другій окремії? За тим і промовляло-б дещо. Коли зважити, що при вписуваню книжки чи рукописи в реєстр книг узгляднювано

найчастійше або початкові слова заголовка або подавано його в механічній скороченню, виписуючи з довшого заголовка слова найбільш характеристичні, то рукопись записана в реєстрі книг як книжка „о исправленіи церковном и обличеніи діавола“ мусить нам видати ся відмінною від тої рукописи, що в одній оправі з „книжкою нарицаемою злото“ має, правда, довший але й зовсім відмінний заголовок: „Книжка Іоанна мниха Вишенского і т. д., без найменшого натяку на „исправленіе церковне“ і на „обличеніе діавола“. Скоро-ж не легко припустити, щоб записана в реєстрі книг книжка „о исправленіи церковномъ и обличеніи діавола“ буда ідентична з писаннями Івана з Вишні оправленими з „книжкою нарицаемою злото“, то за давним звязком тих писань з названою книжкою Могили повинен промавляти ще факт, що й нині підгорецький збірник представляеть ся так, як його коротко описано в реєстрі книг з 1699 р.: „книжка нарицаемая злото ін октаво а на конци друк“. Від 1699 р. не наступила зміна в складі збірника ані на початку ані на кінці. Мала-ж би вона наступити тільки в середині в наслідок пізнішого вставлення писань Івана з Вишні? Для такого твердження не бачу підстави.

Приступаю до найважнішої квестії, яку д-р Франко порушив у студії про Івана з Вишні і його твори в звязку з підгорецькою рукописю. Дотикає та квестія текстуальної вартости підгорецької рукописи.

Розпоряжуючи нині трома рукописями з творами Івана з Вишні — одною Імп. Пуб. Бібліотеки з XVII в., другою (новішою) Ів. Н. Царского [з копією в Київ. Дух. Академії] і підгорецькою з XVII в. — можна ситати, чи котра з тих рукописей не є оригіналом. Д-р Франко відкидаючи думку про те, щоб котра-небудь з названих рукописей могла бути автографом Вишенського, все таки виложив і все те, що могло-б на підгорецьку рукопись вказувати як на автограф. Принятю підгорецької рукописи за автограф противилось би, на гадку д-ра Франка, рішучо тільки те, що вона таксамо недокладна і богата на похибки і пропуски, як і текети інших рукописей; прийати-ж підгорецьку рукопись за автограф спонукувало-б найбільше недбале списанне єї, в части півуставом з оздобами, в части без оздоб скорописю, що могло заставити Вишенського звернути ся до земляків з просьбою: „Сію же термину на чисто преведши і иншим всѣм знати о том дайте“.

Се, що для д-ра Франка було найбільшою трудностю в прийнятті підгорецької рукописи за автограф, я міг би в великій частині усунути на основі порівняння її з оголошеними текстами інших рукописей. Порівняння — в супереч твердженню д-ра Франка — виходить на користь підгорецької рукописи. Ті похибки в ній, які міг завважити д-р Франко, зовсім не такі страшні, щоб вони не могли знайти ся і в макулятурнім автографі, а більші пропуски я знайшов лиш у двох місцях послання до єпископів, та й то не первісні пропуски, але такі, що, зовсім очевидно, вийшли в наслідок видертя карток. Без порівняння більші пропуски і похибки виказують тексти двох інших рукописей, змінюючи й затемнюючи нераз вповні гадки писателя, що викажу, коляционуючи печат. текст послання до єпископів — оба непорівнані з підгорецьким через д-ра Франка. Навіть замітка д. Гната Житецького („Кіев. Старина“, XXIX, ст. 506), що підгорецька рукопись визначає ся по мові від рукописи Імп. Публ. Бібл. „привнесеніємъ“ у першу тих прикмет гал. руського говора, які ярко виступають у мові XVII в., — навіть ся замітка могла-б склонювати до прийняття підгорецької рукописи за автограф. Бо-ж само собою розумієть ся, що скорше мовою Вишенського може бути мова з яркими прикметами гал. руського говора, ніж мова тих текстів його писань, що визначають ся „привнесеніємъ“ у них ярких москалізмів для тушованя галицьких українізмів чи польонізмів.

Труднійше, ніж д-рови Франкови здавало ся, в недбалости підгорецької добачувати прикмету автографу. Хоч і як вона недбала, а таки для неї не ошаджувано киновару. Ужито його всюди і в півустаннім письмі і в скорописи. Лиш там його не ужито, де передовсім хотів його мати автор. В середині послання до єпископів він пише: „Ступѣмъ зась до второго стиха, которого червоными словы для того повторяю, абы судеве и чителници добре присмотровали ся образу, як соромѣти ся и румянѣти тот щекун будет, коли его солнце праведное своею истинною освѣтит и пригрѣеть“. І цитуєть ся стих, але замість „червоних слів“, замість киноварних букв бачить ся лиш побільшені букви скорописи — навіть не такі букви, які можна-б наложити киноваром, що, як свідчить киноварний заголовок послання, був під рукою в писаря. Тут і перворядний доказ, що в підгорецькій рукописи не маємо автографу. За те — я ще раз се повтаряю — зберіг ся в ній текст по мові найпоправнійший, а по змісту, особливо в посланню до єписко-

пів, также найповніший і найясніший, і супроти того належало-б з підгорецької рукописи передовсім посланне до єпископів у цілості перепечатати. Кажу в цілості, бо до тої цілості не бракує йому цілої другої половини, як твердив д-р Франко, а лиш невеличко кінцевого уступа і тих двох уступців, що їх таксамо як і кінцевий уступ видерто. Ті недостачі можна доповнити текстом з рукописи Імп. Публ. Бібліотеки.

А поки-що подаю тут результат мого порівняння напечатаних писань Вишенського з текстом їх в підгорецькій рукописи. Варіантів язикової вартости не зазначую.

а) Термина олжи.

(„Кіев. Стар.“, XXIX, Прил. ст. 27—28).

Ст. 28 стих	9	з гори: покайте ся образом Лота — <i>ркн.</i> спасайте ся образом Лота.
„ „ „	11	„ яко ту по... дно — <i>ркн.</i> яко ту послѣди.
„ „ „	18	„ і анѢ — <i>ркн.</i> ілі.

б) Оглавленіє.

(Ibid. ст. 28—29).

Ст. 29 стих	8	з гори: зеднож о поруганіи — <i>ркн.</i> здеже о поруганіи.
-------------	---	---

в) О чину прочитанія.

(Ibid. ст. 29—30).

Ст. 29 стих	1	з долу: не запинаячи ся — <i>ркн.</i> не запкаяючи ся.
„ 30 „	10	з гори: тогда ся читает — <i>ркн.</i> тогда да ся читает.
„ „ „	14	„ проси — <i>ркн.</i> просити.
„ „ „	10	з долу: Еже — <i>ркн.</i> Се же.
„Ко прочитателю“		(ibid. ст. 30—31) напечатано справно.

г) Обличеніє діавола.

(Ibid. ст. 31—36).

Ст. 32 стих	14	з гори: и не погубил, абы — <i>ркн.</i> и не погубил, а то для того оучинил, абы.
„ 33 „	5	„ пад поклони ми ся. — <i>ркн.</i> пад поклони ми ся, я тобѣ дам.
„ 35 „	6	з долу: коль — <i>ркн.</i> коли.

д) Благочест. госп. Вас. княжати Острозкому.

(Акты Южн и Зап. Россіи, Спб. 1865, т. II, ст. 205—224).

Д-р Франко в прилові до „Кіев. Старини“ XXIX сколяціонував лиш половину тексту напечатаного в „Актах“ з підгорецькою рукописю. В другій половині належить ще справити:

- Ст. 215 стовп 2 стих 21 з гори: воиномъ и гайдукомъ — *ркп.* воином,
жолнѣромъ цвѣтноестрышъ и гайдуком.
" 216 " 1 " 17 з долу: величати — *ркп.* велбити.
" " " 2 " 11 " безбожію вашему — *ркп.* безбожность
вашоу.
" 218 " 1 " 15 " преможете — *ркп.* превозможете.

е) В земли зовемой полской мешкаючому народу.
(Ibid. ст. 224—227).

Між печатаним текстом і рукописю ріжницї переважно в мові, морфологічні. Пропуски обмежують ся на поодинокі слова, що для ясности тексту не мають значіння. Ось примір:

Ст. 226 стовп 1 стих 1 з гори: въ молитвѣ — *ркп.* непрестайно в мо-
литвѣ.

ж) Велможнымъ Их Мл. Паном арцибискупу Михаилу и би-
скупом Потѣю, Кирилу, Леонтію Деонисію, и Григорку.
(Ibid. ст. 227—254).

- Ст. 227 стовп 2 стих 20 з долу: будовними — *ркп.* будовничими.
" " " " " 7 " гордость — *ркп.* годность.
" 229 " 2 " 13 з гори: телесе — *ркп.* телесно.
" " " " " 16 з долу: жаждою достатковъ — *ркп.* жаждою
свѣдцихъ достатковъ.
" " " " " 4 " оголоднѣете — *ркп.* оголоднѣзаете.
" 232 " 1 " 12 " духъ свой въ православной вѣрѣ ис-
пустѣте, яко аще не покаете ся —
ркп. духъ свой в православной вѣрѣ
испустѣте, да не от всѣхъ частей бога
отпадете. Истинною бо вам мовлю, ис-
тинною: яко аще не покаете ся.
" " " 2 " 6 з гори: не вѣдаете, яко въ сѣть тотъ діаволь
— *ркп.* не вѣдаете, яков ест тот діаволь.
" " " " " 2 з долу: наше книжки — *ркп.* ваше книжки.
" 233 " 1 " 8 з гори: розрываетъ — *ркп.* роздирает.
" " " " " 20 з долу: которую — *ркп.* которая.
" " " " " 18 " и тоежъ чести и достоинства былъ,
которого и ваши милости, и также —
ркп. и тоежъ чести и достоинства былъ,
которого и ваши милости, и тоежъ без-
плодное житіе жилъ, которое и ваши
милости, и также.

- Ст. 234 стовп 1 стих 13 в долу: пѣснь возгласуете — *ркн.* козлогласуете.
- „ „ „ 2 „ 12 з гори: Тѣмже и чюдую ся — *ркн.* Тѣмже и не чюдую ся.
- „ „ „ „ „ 17 в долу: Плоды дѣломъ пролѣзли есте — *ркн.* Плоды дѣломъ прозрѣли есте.
- „ „ „ „ „ 8 „ кровопролійцами, купцами — *ркн.* кровопролійцами, прокураторами, курцияни, коршмарами, купцами.
- „ 236 „ „ „ 14 з гори: годит ли ся студъ всякого пастыря слухати — *ркн.* годит ли ся стаду всякого пастыря слухати.
- „ 237 „ 2 „ 6 „ для которыхъ и самъ плакалъ — *ркн.* для которыхъ и сам Павелъ плакалъ.
- „ 239 „ „ „ 19 „ Явно, явно ничимъ — *ркн.* Явно, яко ничим.
- „ 240 „ 1 „ 14 в долу: для того ся тѣлеснымъ сыномъ зоветь — *ркн.* для того ся теселским сыномъ зовет.
- „ „ „ 2 „ 6 з гори: пѣсть есте — *ркн.* не естесте.
- „ 241 „ 1 „ 14 „ выграти ся — *ркн.* выгордити ся.
- „ „ „ 2 „ 2 „ смердячею редкою пекелною — *ркн.* заразою смердячею пекелною.
- „ „ „ „ „ 5 „ и мудро — *ркн.* и не мудро.
- „ „ „ „ „ 15 в долу: } в рукописи пропуск в наслідок ви-
 „ 242 „ „ „ 1 з гори: } дертя картки.
- „ „ „ „ „ 14 в долу: чимъ ся вы хвалите? — *ркн.* чимъ ся вы хвалите, чимъ не были есте и николи не будете?
- „ 243 „ „ „ 11 „ пристигане — *ркн.* пристригане.
- „ „ „ „ „ 5 „ устпгнуть — *ркн.* втиснут.
- „ 244 „ 1 „ 20 з гори: чисту — *ркн.* чесну.
- „ 247 „ „ „ 10 „ въ дебрѣ и чящи бѣгаемъ сохрани вѣру, еже не осквернити съ богомерзкими — *ркн.* въ дебрѣ и чящи оставите нас сохрани вѣру, еже не осквернити ся нам со вами богомерзкими.
- „ „ „ „ „ 17 в долу: не привашають ни вводять себе приклонити — *ркн.* не попускающе себе приклонити.

- Ст. 247 стовп 1 стих 1 з долу: пріясти усынення — *ркп.* пріясте дух усынення.
- » » » 2 » 8 з гори: елици же сему боязнію посяще — *ркп.* елици же есте боязливи.
- » » » » » 16 » еже и сотер... — *ркп.* еже и сотвори.
- » » » » » 14 з долу: після слів: аще ли ни — в *ркп.* таке: — далече от помышленія нашего будѣте. Ови же рекоста: от бога есмы и во владыку Ісуса Христа вѣрни, и того святое евангеліе учим, посланни убо от преблаженнаго папы римскаго, иже ест глава божіей церкви, сказати та и ина вашему безумію, яко да во умъ прийдете, и да познаете уставы церковныя, и истинно да исповѣдуете во святом знаменіи, яко пресвятый духъ от отца и сына исходит, и во приношеніи да приношаєте опрѣсноки а не квасный хлѣбъ, и священници ваши да остригают брады, яко да не сим согрѣшают во службѣ божій, и паки понеже женихи церковные суть. Аще убо сия от нынѣ воздержите, получить имате от вседержителя очищеніе, и мы умилосердим ся вашему покаянію; аще ли же ни, то злых злѣ погубим, яко да не злѣ упражняете и мѣсто. Сія и ина многа изблювавше хуленія и прещенія. Преподобни же рекоста: Се убо и мы истинное обрѣсти хоцем, и поругати ся вашему прещенію и безумію, и не боим ся вашего прещенія ни устрашаем, писано бо ест: Бога единого бояти ся, а от человекъ не страшити ся, по писанному: страха же не бойте ся, ни кто же убо ест на нас дерзая крѣпко глаголати, аще Богъ мира ест с нами, понеже прав ест Господь и правду возлюбил.

Се все пропущено в надрукованім текстї. І з певністю більше ще пропущено, та, на жаль, дальшого нема і в підгорецькій рукописи, бо знову в ній одна картка видерта — вже і з частиною того тексту, який читаєть дальше в друку аж до слів: отъ перевозданного человекъ (ст. 248, стовп 1, стих 17 з долу), де знову після слів: и праведныхъ пророкъ — опущено слова: о сем узаконено.

- Ст. 248 стовп 1 стих 10 з долу: слѣсныхъ преослѣплены — *ркп.* слѣпныхъ преослѣпленїише.
- » » » » » 9 » утни и зубы искорени — *ркп.* утни отрадїе и зубы искорени.
- » » » » » 3 » но иже отъ внутриаго и лукаваго сокровища мераская исходящая, иже суть сквер-

- ная, сіе священника творящая і т. д.
— *ркн.* но иже от внутреняго и лукаваго сокровища сердца мерзкая и скверная вождельнія исходящая, сія суть сквернящая, еже ест і т. д.
- Ст. 248 стовп 2 стих 21 з долу: як волкъ працею, и не могуще терпѣти угожденія ихъ, но покушаху ся — *ркн.* но яко волци, не могуще терпѣти ученія ихъ, покушаху ся.
- „ 249 „ 1 „ 17 „ съ радостію — *ркн.* со яростію.
- „ „ „ „ „ 11 „ Прста... не абіе же возмогоша побѣдити — *ркн.* Протата же не абіе возмогоша побѣдити.
- „ „ „ 1 „ 5 „ прямо и Прота... *ркн.* прямо и Протатомора.
- „ „ „ „ „ 4 „ ва гметѣ Халко глаголемѣ. — *ркн.* на гметехалкос глаголемѣ. Се четвертая жертва святых латинскихъ.
- „ „ „ 2 „ 11 з гори: учинковъ — *ркн.* учеников.
- „ 250 „ 1 „ 1 „ владыки и священники — *ркн.* бискупи и каплани.
- „ „ „ „ „ 10 „ и по оглашеніих о архієпископѣ — *ркн.* и по оглашеніихъ, егда воспоминаша о архієпископѣ.
- „ „ „ 2 „ 6 з долу: пресѣкнутъ — *ркн.* пресѣкнутъ ся ухитриша.
- „ „ „ „ „ 1 „ на солнце Христово — *ркн.* на судищи Хрисловѣ.
- „ 251 „ 1 „ 18 з гори: рыдая отцевъ, иноци же — *ркн.* рыдая отцевъ, не хотяше утѣшити ся, яко не сут, иноци же.
- „ 252 „ „ „ 14 „ Межи словами „священники“ і „православные“ опущено „епископи“, а потім довгий уступ, який є в *ркн.*: — Которые правилца, не терпячи тоє кривды и того голоса вашего имени, доголя-ж вас кликали, крычали и воллали, аж вас стого мѣсца, с тоє чести и достоинства ивогнали. И для того ли их зовете маленькими, што лживое священство показали, обявили, обличили, осудили и до конца обелжили? Видите ли, яко потвар на них, маленькими быти розумѣючи, змышляете? Видите ли, яко болших, от всея вселенныя наполненных зобравши, писмѣ над тые маленькиє (ко-

торые великую лож до урuntu потлумляют и на свѣтъ фалшь оное выставуют, и всѣмъ, яко да ся стерегутъ неправды знати дают) показати не можете? Видите ли, якъ их от зависти, гнѣва и вражды, яко малыя сущы, потваряете, а они сущы высоки, а они сущы толсты, а они сущы велики, а они красны, а то чему? Для того, иж истинна в них сѣлить, для того, иж бранты, золото, сръбро, камѣня дорогое, то ест щирост, судъ и правда в них царствует. Але вы правду оних, зацност и достоинство занедбавши, православных до Скарги заганяете. Позволю вам и того, нехай! Но скажѣтеж ми тое, знайдут ли тамъ у Скарги правду, знайдут ли тамъ суд и справедливость? Или утаило ся вам тое, яко православные многократ и без личбы прибѣжище до Скарги творят, а послушающаго их правды знайти не могут? Или не вѣдаете того, яко православные всѣгды наслѣдуют, а справедливости своему утиску, бѣдѣ и кривдѣ никакоже отнесты не могут? Или не слышали есте того, яко православные Скаргу всѣгды пилнуют, а от Скарги о правдѣ николи слыхати не могут, а то чему? Для того, иж тые великіе книги сумлѣня своего перед ними затворил, оглох, овѣмѣл, суду праведного в них показати не хочет, своее вѣрѣ прелести догажаючи. Чого-ж далѣй православных до Скарги бѣгати нудите, которые всѣгды Скаржѣ служат, и вѣкъ свой служачи изгубили сущы, а справедливость выслужити никакоже не могут? Чого-ж далѣй у православныхъ хочете? Уже и вашу волю исполняют, во слѣд Скарги всѣгды трудят ся, а вытрудити, выпросити, выжебрати и выплакати собѣ у Скарги справедливости никакоже не могут. Оставтеж теды православнымъ дорогу до великихъ книгъ Скаржиныхъ показовати, коли в них и наименшее правды нѣмашъ. Нехай православные... (Дальше вже 6 в напечатаніи тексті).

Ст. 252 стовц 2 стих 11 з гори: онъ богатъ гласъ — *ркп.* онъ бо той гласъ.

„ 253 „ 1 „ 6 „ быти прислѣ — *ркп.* быти сему прислѣ.
 „ „ „ 2 „ 6 з долу: на слові „сопротивниці“ *ркп.* уриваетъ ся.

Отже бракуе посланию до епископів, як можна через порівнянне з напечатаним текстом переконати ся, до кінця вже всеім небогато.

